

"לא נדנדה עריסה תחלה אלא בביתו של אברהם אבינו"

אברהם אבינו היה הראשון שהניח את יצחק בנו בעריסה מוקפת מחיצות כדי ללמדנו חינוך הבנים בעודם קטנים

הושם יצחק בעריסה, כמנהג מקצת מקומות היום
שיקראו קרואים כאשר ישימו בה התינוק, וקודם
אברהם לא נהגו כך".

**יצחק היה הראשון שנולד קטן
כי לפניו נולדו כולם גדולים**

ב"מתנות כהונה" על המדרש מביא מה שפירש
רש"י שיצחק היה הראשון שנתנוהו בעריסה, והוסיף
חידוש גדול בשם אב"א [פירוש אברהם בן א'שר על
המדרש שנדפס בספר "אור השכל"] שהטעם לכך הוא
משום: "שיצחק אבינו נולד קטן, אבל שאר בני האדם
היו גדולים ולא הוצרכו לעריסה".

ומבאר ה"מתנות כהונה" כי דבר זה מתקשר למה
שהביא המדרש תחילה, כי עוג לגלג על המתנה שנתן
הקב"ה לאברהם שהוליד את יצחק, באומרו שיצחק
הוא כל כך קטן שהוא מסוגל למחוץ אותו באצבעו,
אבל לפניו נולדו בני אדם גדולים והיו ישנים מיד
במיטה רגילה, אבל יצחק שהיה הראשון שנולד קטן
היה צריך להניחו בעריסה.

ומצינו סימוכין לכך כי לפני שנולד יצחק נולדו
כל בני אדם גדולים במאמר המדרש (ב"ר לו-א) על דור
המבול: "כשהיתה אחת מהם יולדת ביום, היתה אומרת
לבנה צא והבא לי צור לחתוך טיבורא, בלילה היתה
אומרת לבנה צא הדלק לי נר לחתוך טיבורא דילך".
וכן משמע שאברהם אבינו עצמו היה ענק, כמו שכתוב
(יהושע יד-טו): "ושם חברון לפנים קרית ארבע האדם
הגדול בענקים הוא", ודרשו במדרש (ב"ר יד-ו): "האדם

בפרשתנו פרשת וירא דבר בעתו מה טוב להתבונן
במשתה הגדול שעשה אברהם אבינו ביום הגמל את
יצחק בנו, כמו שכתוב (בראשית כא-ח): "ויגדל הילד ויגמל
ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק". רש"י
מפרש: "ויגמל, לסוף עשרים וארבעה חודש". פירוש,
כשיצחק היה בן שנתיים ונגמל מלינוק מחלב אמו.

אמנם בדברי חכמינו ז"ל מצינו כמה פירושים
מתי היה יום הגמל את יצחק, והנה לפנינו אחד
מהפירושים במדרש שעורר תדהמה והתבוננות אצל
כל המפרשים (ב"ר נג-י):

"ויעש אברהם משתה גדול, משתה גדולים [של
ענקים], עוג וכל גדולים עמו היו שם. אמרו לעוג לא
היית אומר אברהם פרידה עקרה ואינו מוליד [והרי
הוליד את יצחק], אמר להם עכשיו מתנתו מה היא,
לא שפופה [שפלה ונמוכה], אין יהיב אנא אצבעי עליה
אנא פחיש ליה [אם אני נותן עליו אצבעי אני מוחץ
את צורתו]. אמר ליה הקב"ה מה אתה מבזה על מתנתי,
חייך שאת רואה אלף אלפים ורבי רבבות יוצאים מבני
בני, ואין סופו של אותו האיש [עוג] ליפול אלא בידו,
שנאמר (במדבר כא-לד) ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו
כי בידך נתתי וגו', דאמר רבי לוי לא נדנדה עריסה
תחלה אלא בביתו של אברהם אבינו".

ופירש רש"י על המדרש: "לא נדנדה עריסה תחלה
אלא בביתו של אברהם אבינו, הדא הוא דכתיב ביום
הגמל את יצחק, יום שנתנוהו בעריסה עשה משתה
גדול ובאו וגמלו עמו חסד". וכן פירש הר"ן בפירושו
על התורה: "שאברהם התחיל לעשות משתה כאשר

תפילין, אביו לוקח לו תפילין, יודע לדבר, אביו לומדו תורה וקריאת שמע, תורה מאי היא, אמר רב המנונא (דברים ג-ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, קריאת שמע מאי היא, פסוק ראשון. כלומר הפסוק הראשון (שם ו-ד): "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד".

נמצינו למדים מכאן שחובת החינוך כבר מוטלת על האב, כאשר בנו הוא עדיין קטן שזה עתה התחיל לדבר, והוא אחד מיסודות הדת וחיוזוק היהדות, שלא להמתין בעבודת החינוך עד שהבנים מגיעים לכלל דעת, אלא להתחיל מיד כשמתחיל לדבר ללמדו תורה וקריאת שמע, והנה מה שכתב השל"ה הקדוש בענין זה (שער האותיות אות ד' דרך ארץ):

"עיקר ויסוד גדול גידול בנים, התורה אמרה (דברים יא-ט) ולמדתם את בניכם, כי זהו התכלית של פריה ורביה להיות לו בנים ובני בנים עד עולם עוסקים בתורה ובמצוות. וידוע כי אדם עיר פרא יולד (איוב יא-יב), ויצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח-כא), על כן צריך להרגילו ולחנכו במדות טובות וישירות מעת שיוכל לדבר, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, תינוק היודע לדבר אביו מלמדו שמע ישראל כו', תורה צוה לנו משה כו' ועניינים כאלה, ואמר הפסוק (משלי כב-1) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו".

בענין זה ראוי להביא דברים חוצבי להבות אש של ה"חובות הלבבות" (שער חשבון הנפש פ"ג בחשבון הארבעה עשר), שמזהיר אותנו לגרש את היצר מלבנו מיד בתחילת בואו, ולא להמתין עד שיקבע דירתו בתוך לבנו, והנה הדברים בלשון קדשו:

"הקץ אחי מן השינה הזאת, וגול מעל לבך את מסך יצרך אשר נסך עליך, עד שהבדיל ביןך ובין אור שכלך, כעכביש אשר יארג על מאור הבית, וכאשר יתמיד יעבה ויסתם, עד שימנע הגעת אור השמש אל הבית, ובתחילת אריגתו הוא חלוש ודק עד מאד, וכל אשר יתמיד הדבר, יחזק ויעבה וימנע אור השמש מעבור בו ומהגיע אל הבית.

וכן מעשה היצר בלבבך, יהיה בתחילת ענינו חלוש מאד, לא ימנעך מראות האמיתיות, ואם תרגיש בו בעת ההיא ותגלוהו מעל לבך, יקל עליך הדבר, ואם

הגדול בענקים זה אברהם", ולכן על יצחק שהיה הראשון שנולד קטן אמרו במדרש: "לא נדנדה עריסה תחלה אלא בביתו של אברהם אבינו".

ונראה לפרש לפי זה איך רמזו במה שכתוב "ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק", שדבר זה היה ביום שהניחו את יצחק בעריסה, לפי מה שפירש רש"י שיום הגמל את יצחק היה בהיותו בן שנתיים ונגמל מחלב אמו, לפי זה יש לומר כי כל זמן שהיה יונק מחלב אמו היה ישן במיטתה, אבל אחרי שנגמל מחלב אמו נתנו אברהם בעריסה.

אמנם לפי כל האמור יש לתמוה הפלא ופלא, מה ראה אברהם אבינו על ככה לעשות "משתה גדול", כפי שמפרש המדרש "משתה גדולים" לעוג ולכל הענקים שהיו עמו, אשר כפי הנראה היו ענקים יותר משאר בני אדם, דוקא באותו יום שנתן את יצחק בנו בעריסה, אשר כפי המבואר מפאת קוטנו היה הראשון שהניחוהו בעריסה.

הן אמת כי מדברי המדרש יש ללמוד הטעם לעצם הסעודה שעשה אברהם, כי היות שעוג התרברב לפני חבריו "אברהם פרידה עקרה ואינו מוליד", לכן רצה אברהם אבינו לקדש שם שמים להוכיח להם שהקב"ה אלקי השמים ואלקי הארץ שינה בשבילו את הטבע כדי שיוכל ללדת, ובכך רצה לחזק בעולם את האמונה בה' אלקי עולם.

אמנם עדיין מוטלת עלינו החובה ליישב הפליאה, מדוע בחר אברהם אבינו לעשות משתה גדול זה כפי שפירשו רש"י והר"ן דוקא ביום שנתן את יצחק בנו בעריסה, ועוד יש לתמוה מדוע באמת סיבב הקב"ה שעד יצחק אבינו נולדו כולם גדולים, ואילו יצחק היה הראשון שנולד קטן, ומאז והלאה נולדו כולם קטנים, הלא דבר הוא.

הלקח הנשגב מיצחק שנימול לשמונה ימים על חובת החינוך לקטנים לפני שהגיעו לדעת

והנני להעלות על שלחן מלכים רעיון חדש לבאר ענין זה, על פי מה ששנינו בגמרא (סוכה מב.): "תנו רבנן קטן היודע לנענע חייב בלולב, להתעטף חייב בציצית, לשמור

נפלאים הם דברי כ"ק אדמו"ר מרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע, שפירש הוויכוח שהיה בין משה רבינו לפרעה מלך מצרים בפרשת בא (שמות י-ח):

"ויושב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אליהם לכו עבדו את ה' אלקיכם מי ומי ההולכים, ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותנו כי חג ה' לנו, ויאמר אליהם יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם, לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים, ויגרש אותם מאת פני פרעה".

וביאר בדברי קדשו על פי הידוע מספרים הקדושים, כי אחד מיסודות הקיום של כלל ישראל הוא חינוך הבנים והבנות, שימשיכו ללכת בדרך התורה הקדושה המסורה לנו מדור לדור, לכן משתדלים היצר הרע וכל כוחות הטומאה למנוע מצעירי צאן קדשים להתחנך בדרכי התורה.

והנה פרעה הרשע ידע שיעקר הקיום של כלל ישראל הוא על ידי שמחנכים את צאצאיהם הקטנים לתורה ולמצוות, לכן כשראה שכלתה אליו הרעה והוא מוכרח לשלוח את ישראל לעבוד את ה' שלשה ימים כמו שביקש משה, חשב לעצמו שלפחות ילכו רק הגברים אבל הנערים הצעירים ישארו במצרים, והרי כלל גדול הוא שאם אין גדיים אין תיישים, ועל ידי זה לא יהיה ח"ו המשך לשרשרת הקדושה של כלל ישראל, וזהו ששאל פרעה את משה "מי ומי ההולכים".

אולם משה רבינו שהבין כוונתו הרעה השיב לו תשובה ברורה ונחרצת "ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך", אצלנו ישראל החינוך של הנערים בעבודת ה' קודם לזקנים שכבר התחנכו, ועל כך צעק פרעה "יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם, לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה'", אבל את הטף השאירו נא במצרים כי הם עוד צעירים ורכים ולמה לכם להטריח אותם בעבודת ה', אלו דבריו הקדושים.

מה נורא הוא מאמר הירושלמי (סנהדרין פ"ה ה"ב) על אחז מלך יהודה שביקש לעקור תורה מישראל, על ידי שסגר בתי כנסיות ובתי מדרשות כדי למנוע לימוד

תקל בו ותתעלם ממנו, יחזק מעשהו, וימנע אור שכלך ממך, ויקשה לגלותו מעל הכרתך. על כן מהר להציל את נפשך, והיעזר באלקים לדחותו מעליך, וטרח והשתדל, תאור באור החכמה ותראה אמיתת הדברים בעין לבך".

מלחמת חורמה בין הקדושה לטומאה על לימוד התורה של תינוקות של בית רבן

והנה כאשר נתבונן בדברי חכמינו ז"ל נראה, כי עיקר המלחמה בין הקדושה ובין הטומאה הוא על נפשות הקטנים שעדיין לא נתחייבו במצוות, ונפתח במאמר המדרש (ב"ר סה-כ) על הפסוק (בראשית כז-כב): "הקול קול יעקב והידים ידי עשו".

"לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל אומות העולם אצלו, אמרו לו תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו, אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להם, שכבר הבטיחן אביהם ואמר להם, הקול קול יעקב, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות, אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו, אתם יכולים להם".

הרי לנו דברים ברורים שבלעם הרשע דקדק לומר "ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להם", כי שורש החינוך הוא בתינוקות של בית רבן, אשר כפי המבואר מיד כשמתחיל התינוק לדבר אביו מלמדו את המושגים של תורה וקריאת שמע. וזהו ששנינו בגמרא דברים נפלאים ונוראים בחשיבות לימוד התורה של תינוקות של בית רבן (שבת קיט:):

"אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטילו בה תינוקות של בית רבן... אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (דברי הימים א טז-כב) אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו, אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן, ובנביאי אל תרעו אלו תלמידי חכמים. אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן, אמר ליה רב פפא לאביי ידידי ודידך מאי [מה עם הבל התורה שלי ושלך], אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא".

ביאור המדרש לפי רש"י והר"ן: "ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק", ביום שהניח את יצחק בעריסה

מתנות כהונה: לפני שנולד יצחק נולדו כל הבריות גדולים ולא היו צריכים לעריסה אלא מיטה רגילה

ישוב הפליאה: לשם מה בחר אברהם אבינו לעשות משתה גדול להזמין את עוג וכל הענקים ביום שהכניס את יצחק בעריסה

כניסת התינוק בעריסה שיש לה מחיצות לשמור שלא יפול הוא פועל דמיון לחנך את הקטן שלא יפול נפילה רוחנית

התורה לתינוקות של בית רבן, וכך שנינו שם:

"למה נקרא שמו אחז, שאחז בבתי כניסיות ובבתי מדרשות. למה היה אחז דומה, למלך שהיה לו בן ומסרו לפידגוגו [למחנכו], והיה [המחנך] מבקש להורגו [לבן המלך], אמר אם אני הורגו הרי אני מיתחייב מיתה, אלא הרי אני מושך את מניקתו ממנו ומעצמו הוא מת, כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים, אם אין תישים אין צאן, אם אין צאן אין רועה, אם אין רועה אין עולם,

כביכול כך היה אחז סבור בדעתו לומר, אם אין קטנים אין גדולים, אם אין גדולים אין חכמים, אם אין חכמים אין נביאים, אם אין נביאים אין רוח הקודש, אם אין רוח הקודש אין בתי כניסיות ובתי מדרשות, כביכול אין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל".

אברהם אבינו הניח את יצחק בעריסה עם מחיצות להניח היסוד שהחינוך מתחיל לתינוק בעריסתו

בדרך זו במסילה נעלה לבאר חכמתו העמוקה של אברהם אבינו, שעשה משתה גדול לכל הגדולים עוג וכל חבריו הענקים "ביום הגמל את יצחק", כשהניח את יצחק בעריסתו, כי כשראה אברהם שהקב"ה צוה אותו למול את יצחק בן שמונת ימים, וגם ראה שהקב"ה שינה דוקא אצל יצחק אבינו את טבע העולם, שעד אז נולדו כולם גדולים עם דעת, עד כדי כך שהיו מסוגלים ביום שנולדו ללכת להביא מה שביקשה אימם, התבונן להבין הטעם ששינה הקב"ה את הטבע דוקא אצל יצחק בנו.

והשכיל להבין כי היות שיצחק היה האדם הראשון בעולם שנולד כיהודי, שהרי אברהם אבינו הכיר את בוראו רק כשהיה בן ג' שנים או בהיותו בן מ"ח שנה, כמו שמובא במדרש (ב"ר ד-טו) ב' דעות בענין זה, נמצא כי השרשרת של כלל ישראל שנולדו כיהודים התחילה מיצחק אבינו, לכן נצטווה אברהם אבינו למול את

יצחק בן שמונה ימים בהיותו עדיין קטן בלי דעת, כדי להשריש בזה שורש יסוד קודש לכל הדורות שצריך להתחיל חינוך הבנים עוד בהיותם קטנים, ולא להמתין עד שיהיו בעלי דעת, שאז כבר קשה יותר לחנכם כיון שכבר יש להם דעת.

לכן כדי לפרסם בעולם את האמונה בה', התחכם אברהם אבינו כשנגמל יצחק מחלב אמו, להכניסו בעריסה המוקפת מחיצות השומרת על התינוק שלא יפול מן העריסה, והוא פועל דמיון ורמז נפלא על הצורך לשמור על הבן בעודו קטן בעריסתו גם ברוחניות, שלא יפול נפילה רוחנית בהיותו קטן להתרגל למלא את כל תאוותיו בלי שום קשר לתורה ומצוות. וזהו הטעם שעשה אברהם משתה גדול לכל גדולי עולם הענקים ביום שנתן את יצחק בעריסה, כדי ללמדם שהדרך הנכונה בעבודת ה' היא להתחיל החינוך בעודו קטן, בבחינת "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו".

וזהו גם כן ענין נדנוד העריסה שהזכיר המדרש: "לא נדנדה עריסה תחלה אלא בביתו של אברהם אבינו", כי ענין נדנוד העריסה הוא כדי להרגיע את התינוק כשהוא שרוי בצער, ולפי האמור הרי זה בבחינת פועל דמיון לחנכו להרגיע אותו מרוגזו של היצר הרע, על ידי שיעמיד לעצמו מחיצות של ברזל גדרים וסייגים שלא יפיל אותו היצר הרע ברשתו.

אזניו בדברי תורה". לפי האמור יש לומר שלמדה לעשות כן מאברהם אבינו, שהכניס את יצחק בעריסה כדי לרמז על הצורך לחנך עוד בהיותו קטן, לכן הולוכה את עריסתו של רבי יהושע לבית הכנסת כדי לחנכו לשמוע דברי תורה.

ביאור הוויכוח בין יצחק שנימוול לשמונה ובין ישמעאל שנימוול שככבר היה בן י"ג

הנה מה טוב ומה נעים לבאר בזה מאמר נפלא

במדרש תנחומא (פרשתנו אות יח) בוויכוח שהיה בין ישמעאל ויצחק, והובא ברש"י על הכתוב בפרשת עקידת יצחק (בראשית כד-א):

"ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם, ומה דברים היה שם, שהיה ישמעאל אומר ליצחק אני גדול ממך, שאני מלתי בן י"ג שנה וסבלתי את הצער, ואתה מלת בן ח' ימים ולא ידעת בצער, אפילו אביך היה שוחטך לא היית יודע, אילו היית בן י"ג שנה לא היית מקבל הצער, אמר ליה יצחק אין זה דבר, אילו היה אומר הקב"ה לאבי שחוט את יצחק בנך לא הייתי מעכב, מיד קפץ עליו הדבר שנאמר ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם".

לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי ישמעאל התגאה על יצחק שהוא גדול ממנו, שהרי נימול בהיותו בן י"ג שנה, שכבר היה בו דעת וסבל יסורים והיה יכול לסרב ולא סירב, ואילו יצחק הרי נימול בהיותו בן שמונה ימים כשעדיין לא היתה בו דעת ולא היה יכול לסרב. על כך השיב לו יצחק כי אדרבה הטעם שצוה הקב"ה לאברהם למול את יצחק בן שמונה ימים כשעדיין לא היתה בו דעת, הוא כדי להשריש בו עוד בהיותו קטן שצריך למסור נפשו על קדושת השם.

ועל כך הביא לו יצחק הוכחה שכן הוא הדבר באומרו: "אילו היה אומר הקב"ה לאבי שחוט את

גמרא: היצר הרע מפיל את האדם ברשתו בערמה על ידי שנכנס אליו בג' בחינות: הלך, אורח, איש

אחרי שחטא אדם הראשון בעץ הדעת, נכנס בו יצ"ר הר"ע בגימטריא ג' בחינות הל"ך אר"ה אי"ש

הנחש הקדמוני הפיל את אדם וחוה ברשתו על ידי שנכנס עם חוה בדברים ולא גירשה אותו תיכף ומיד

כלי יקר: הקב"ה אמר לנחש "הוא ישופך ראש" האדם יתגבר עליך אם ילחם בך מיד בראשית הפיתוי

יומתק לצרף מה שפירש ב"עבודת ישראל" פרשת שלח מקרא שכתוב (במדבר טו-כ): **"ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה, פירוש שלא יאמר האדם הנה אנכי עדיין רך בשנים ויש עת לכל חפץ, כשאזקין אשוב לעבוד אותו יתברך בהגבהת הניצוצין קדישין, אבל עתה כתיב (קהלת יא-ט) שמח בחור בילדותך, ולזה אמר הכתוב לא כן, רק ראשית עריסותיכם תרימו תרומה, כי עיקר העבודה בימי הילדות והבחרות, כשהאדם שלם בכוחו והוא הראשית לקדש מנעוריו".**

אמנם לפי האמור יש להוסיף תבלין לדבריו הקדושים, שיש בכתוב זה רמז לאבות שעליהם מוטלת חובת החינוך של צאצאיהם הקטנים, כי **"עריסותיכם"** היא מלשון מיטה של קטן, כמו ששנינו (ברכות מז:): **"קטן המוטל בעריסה"**, וזהו רמז הכתוב **"ראשית עריסותיכם"**, כשהבנים שלכם עדיין מוטלים בעריסה, **"חלה תרימו תרומה"**, כבר תרימו אותו בדרכי החינוך להיות תרומה לה, כדי שתלכו בדרכו של אברהם אבינו שעשה משתה גדול ביום שהניח את יצחק בעריסה, לרמז על הצורך לשמור על חינוך התינוק עוד בהיותו קטן.

על פי האמור יומתק להבין מה שהעיד רבן יוחנן בן זכאי על תלמידו רבי יהושע בן חנניה (אבות פ"ב מ"י): **"אשרי יולדתו"**. ופירש הרע"ב ומקור הדבר בירושלמי (יבמות פ"א ה"ו) כי כשבאו החכמים אצל רבי דוסא בן הרכינס ראה את רבי יהושע ואמר: **"זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו**

"הוא ישובך ראש ואתה תשופנו עקב. רוב המפרשים אמרו, שהיצר הרע מושך כוחו מן הנחש הקדמוני, והיצר הרע דומה בתחילה לחוט של עכביש, ואחר כך לעבותות העגלה, לכך נאמר הוא ישובך ראש, כי אם יהיה [אדם] זריז ויצא וילחם ביצרו הרע בראש, רצונו לומר בהתחלה תיכף בבואו אליו, אז הוא ישובך, כי בנקל ינצחו האדם וינתקו מעליו, כאשר ינתק פתיל חוט של עכביש.

אמנם אם בראש דבריו יתן מקום ליצרו, וילך אחרי עצתו יום אחר יום, עד שנעשה חזק כעבותות העגלה אז קשה לנצחו, ואדרבא הוא ינצחך, לכך נאמר אל הנחש, ואתה תשופנו עקב, כי העקב היינו הסוף, ורצה בזה שאם [רק] בסוף רצה להילחם בך, אז אתה תשופנו ותנצחו, כי יהיה קשה על האדם לנתק עבותות העגלה מעליו, כי כבר קשור בו היצר הרע בעבותות אהבה בתענוגים".

שורש חטא עין הדעת הדיבור עם הנחש

ונראה להוסיף תבלין לדברי ה"כלי יקר", כי כאשר נתבונן נשכיל להבין שהנחש הקדמוני הצליח להפיל את חוה ברשתו, רק על ידי שנתנה לו דריסת רגל ולא גירשה אותו מיד בתחילת דרכו, כאשר בא לדבר עמה בענין עץ הדעת. דבר זה אנו למדים ממה שכתוב (בראשית ג-א):

"והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלקים, ויאמר אל האשה אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן, ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל, ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותו". ופירש רש"י: "אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן, ואף על פי שראה אותם אוכלים משאר פירות, הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבוא לדבר באותו העץ".

הרי לנו דברים ברורים כי הנחש פתח בדברים עם חוה: "כדי שתשיבנו ויבוא לדבר באותו העץ", ובכך קיבל דריסת רגל אצלה לפתותה לאכול מעץ הדעת. נמצינו למדים מזה, כי אם היה אדם הראשון מזהיר את חוה שלא להיכנס עם הנחש בדין ודברים על מה שאסרם הקב"ה לאכול מעץ הדעת, אלא לגרשו מיד

יצחק בנך לא הייתי מעכב", וכל זה משום שאברהם אבי כבר השריש בי הכח של מסירות נפש עוד בהיותי קטן, לכן נשארה מסירות נפש זו חקוקה בתוך נשמת, ואילו אתה שנימולת רק כשהיית בן דעת אינך מסוגל למסור את נפשך לה', לכן כדי להוכיח שהתשובה של יצחק היא אמיתית ונכונה, נצטווה אברהם אבינו להעלות את יצחק על העקידה והסכים למסור נפשו על קדושת ה', ועל ידי זה נתגלה הכח הגדול של קיום ברית מילה דוקא בהיותו קטן להשריש בו מסירות נפש לה'.

"הוא ישובך ראש ואתה תשופנו עקב"

הבה נמשיך במסע הקודש לחזק הצורך לחנך את צאצאינו עוד בהיות קטנים בבחינת "בנערינו ובזקנינו נלך", על פי הקדמה יקרה מדברי ה"כלי יקר" פרשת בראשית, שכתב לפרש מה שאמר הקב"ה לנחש הקדמוני, אחרי שהכשיל את אדם וחוה בחטא האכילה מעץ הדעת (בראשית ג-טו): "ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה, הוא ישובך ראש ואתה תשופנו עקב".

מפרש ה"כלי יקר" (שם) הכוונה בזה על פי מה ששינו בגמרא (סוכה נב.): "יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה, שנאמר (ישעיה ה-יח) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה". פירוש, בתחילה כאשר היצר הרע בא אל האדם לפתותו לדבר עבירה, הוא עדיין חלש מאד כחוט של עכביש, ואם האדם אינו מגרש אותו מיד הרי הוא מתחזק והולך, עד שהוא נעשה כחבלים המושכים את העגלות.

והעצה על כך היא לא לתת ליצר הרע דריסת רגל בלבד, אלא לגרש אותו מיד בעודו חלש כחוט של עכביש. הנה כי כן זהו שאמר הקב"ה לנחש הקדמוני "הוא ישובך ראש", האדם יצליח להתגבר עליך "ראש", אם ילחם בך מראש מיד בבואך לפתותו לדבר עבירה, "ואתה תשופנו עקב", אתה הנחש תתגבר על האדם, אם הוא ילחם בך "עקב", רק בסוף אחרי שכבר קניית אצלו קנין בנפשו, והנה הדברים בלשון קדשו:

המלך על היצר הרע שמתחכם לגזול את כבשת הרש (שמואל ב יב-ד): **"וַיָּבֹא הֶלֶךְ לְאִישׁ הָעָשִׁיר וַיַּחְמַל לַקַּחַת מִצֵּאָנוּ וּמִבְּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לְאִרְחָהּ הִבָּא לוֹ וַיִּקַּח אֶת כִּבְשֵׁת הָאִישׁ הָרֹאשׁ וַיַּעֲשֶׂה לְאִישׁ הִבָּא אֵלָיו".**

ופירש רש"י כי כך דרכו של היצר הרע לפעול בג' דרכים אלו: "הלך, עובר דרך עליו ואינו מתאכסן עמו. אורח, אכסנאי. איש, בעל הבית". ועתה בא וראה מה שמצינו רמז נפלא על כך ב"נתיב מצותיך" להרה"ק מהרי"א מקמארנא זי"ע (שביל התורה נתיב א אות י), כי ג' תארים הללו הל"ך אר"ח אי"ש [כפי שכתובים בפסוק חסרים ו'] בגימטריא יצ"ר הר"ע שפועל בג' דרכים אלו.

הרי לנו דברים ברורים כי כך דרכו של יצ"ר הר"ע, שפועל בערמה בג' בחינות אלו הל"ך אר"ח אי"ש במספר השווה, כי מתחילה הוא רק בבחינת "הלך", שהולך ונכנס בלבו של אדם ויוצא מיד כדי לקנות שם תחילה דריסת רגל, ואחר כך הוא מתגבר בחוצפתו להיות בבחינת "אורח" אצל האדם, עד שהוא נעשה בבחינת "איש" להיות אצלו בעל הבית.

כאשר נתבונן נראה שכל האמור מתקשר להפליא עם הצורך בחינוך הבנים עוד בהיותם קטנים, טרם שקנה היצר הרע אצלם דריסת רגל לקלקל אותם, שאז כבר יהיה קשה להחזירם לדרך הטובה, לכן כדי לקיים קללת הקב"ה לנחש הקדמוני **"הוא ישוּפך ראש"**, ראוי להתחיל המלחמה עם היצר הרע עוד בקטנותו של האדם, כדי להשריש בו תורה ויראת שמים שישאר חקוק אצלו לכל חייו, וכל זה למדנו מאברהם אבינו הראשון שהניח את יצחק בעריסה עם מחיצות, ועשה משתה גדול לכל הגדולים הענקים, ללמדם שהדרך הנכונה לחנך את הדורות הבאים לעבודת ה' היא לחנכם עוד בהיותם קטנים, ובזכות זה גדיים ייעשו תיישים גדולים בתורה ובעבודת ה'.

שלא תהיה לו שום דריסת רגל אצלה, לא היתה נופלת ברשת הנחש לאכול מעץ הדעת. וזהו שאמר החכם מכל אדם (משלי י-ט): **"ברוב דברים לא יחדל פשע וחושך שפתיו משכיל"**.

יומתק להבין בזה מה שדרשו במדרש שוחר טוב על הפסוק הראשון בספר תהלים (תהלים א-א): **"אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב - מדבר באדם הראשון, אמר אדם הראשון, אשרני אם לא עמדתי בדרכיו של נחש, ואשרי אם לא ישבתי במושביו של ליצנות"**. כי אדם הראשון השכיל להבין שהלך בעצת רשעים הוא הנחש הקדמוני לאכול מעץ הדעת, משום שעמד בדרך חטאים וישב במושב לצים הוא הנחש שנכנס בדברים עם חוה, ואם לא היו עומדים בדרך חטאים לשוחח עם הנחש לא היו מגיעים לידי עבירה.

הנה כי כן ירווח לנו להבין מה שאמר הקב"ה לנחש הקדמוני אחרי החטא: **"הוא ישוּפך ראש ואתה תשופנו עקב"**, כי מאחר שאדם וחוה נכשלו בחטא עץ הדעת, על ידי שנתנו לנחש דריסת רגל להיכנס עם חוה בדין ודברים, לכן כדי לתקן ענין זה אמר הקב"ה לנחש: **"הוא ישוּפך ראש"**, שאם ישכיל האדם להילחם עם הנחש מראש מיד בבואו אליו אז מובטח לו שינצח, ואם לא ידחהו מיד אלא ימתין להילחם עמו רק בסוף, כי אז כבר יתחזק כל כך עד שלא יוכל לנצח את היצר הרע כמו שקרה לאדם וחוה עם הנחש.

היצר הרע פועל בג' דרכים - הלך, אורח, איש

הבה נשנן לעצמנו השכם והערב מה ששנינו בגמרא (סוכה נב.) על דרכו של היצר הרע להפיל את האדם ברשתו: **"אמר רבא בתחילה קראו הלך, ולבסוף קראו אורח, ולבסוף קראו איש"**. והביא ראייה לכך ממה שהזכיר נתן הנביא ג' תארים הללו, במשל שאמר לדוד

